

RUBCZYŃSKI WITOLD – filozof, historyk filozofii, ur. 28 V 1864 we Lwowie, zm. 18 V 1938 w Inowrocławiu.

Gimnazjum ukończył w Nowym Sączu, do 1883 studiował historię na Wydziale Filozofii UJ. W latach 1883–1886, m.in. z S. Smolką, prowadził badania archiwalne we Włoszech. W latach 1886–1887 studiował w Rzymie i w Lipsku, filozofię na UJ (1887–1891) oraz prawo w Wiedniu i na UJ (1891–1895). W 1887 został doktorem filozofii, ten sam tytuł uzyskał także na Wydziale Prawa UJ (1895). Pracował jako urzędnik (1895–1910), równolegle prowadząc zajęcia jako tzw. docent prywatny historii filozofii na Uniwersytecie Lwowskim (1902–1909). Od 1909 zatrudniony był jako prof. nadzwyczajny, od 1910 jako prof. zwyczajny UJ, gdzie kierował Katedrą Etyki (do 1933). Prowadził wykłady z zakresu historii politycznej Polski oraz historii powszechnej. Był wieloletnim przewodniczącym Komisji do Badania Dziejów Filozofii w Polsce i jednym z pierwszych uczonych, którzy podjęli systematyczne studia nad historią pol. myśli filozoficznej wieków średnich. Należał do komitetu redakcyjnego „Ruchu Filozoficznego” (1911–1918). Od 1910 był członkiem Tow. Filozoficznego w Krakowie (od 1915 jego wiceprzewodniczącym, a od 1921 – przewodniczącym). W 1917 przyczynił się do powstania i zainicjowania działalności Tow. Naukowego im. Benedykta XV, a w 1922 – Tow. Etycznego w Krakowie. W 1918 wstąpił do Wojska Polskiego i do 1919 służył w nim jako sierżant w referacie prasowym, pisząc w czasopiśmie „Reluton” artykuły o treści patriotycznej. W 1921 na Górnym Śląsku w ramach akcji plebiscytowej głosił do tamtejszych Polaków odczyty okolicznościowe, podtrzymujące ducha patriotyzmu i umacniające wiarę w ostateczne zwycięstwo nad niem. zaborcą.

Popierał inicjatywy środowisk katolickich zmierzające do podniesienia poziomu moralności pol. narodu. Przystąpił do ukonstytuowanego w 1913 towarzystwa społecznego mającego na celu popieranie prasy katolickiej. W 1913 (z A. Żółtowskim) podjął próbę utworzenia na UJ Akademickiego Koła Chrystokratycznego, mającego krzewić zasady etyki chrześcijańskiej wśród młodzieży uniwersyteckiej Krakowa. W 1923 został wybrany na kuratora koła krakowskiego Akademickiego Związku Polskiej Młodzieży Chrześcijańskiej i działał w nim aż do czasu zaprzestania działalności tej organizacji w 1931. Był kuratorem korporacji „Jagiellonia” (1929–1933). W 1930 protestował przeciw

uwięzieniu w Brześciu nad Bugiem polityków przeciwnych obozowi sanacyjnemu.

Za zasługi dla kraju został w 1936 odznaczony Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski.

Ważniejsze prace P.: *O stałych czynnikach w rozwoju duchowym człowieka* (Kr 1890); *Rzut oka na wpływy neoplatońskie w średnich wiekach* (Przegląd Powszechny 8 (1891) t. 29, 313–326, t. 30, 34–51); *Nowe badania nad wiekiem złotym sztuki włoskiej i ich wartość dla estetyki* (Przegląd Polski 106 (1892–1893), 36–76, 233–271); *Epoka przekwitania sztuki włoskiej XVI wieku w świetle nowej publikacji* (tamże, 123 (1897), 104–124, 321–346); *Nowa próba filozoficznego traktowania kwestii socjalnej* (Ruch Społeczny 1 (1898), 407–410, 417–420, 2 (1899), 440–443, 467–470); *Studia neoplatońskie* (PF 3 (1900), 1–18, 41–69); *Kryterium prawdy w teorii poznania pierwszych stoików i u Kartezjusza* (PF 9 (1906), 358–368); *Nowe usiłowania oparcia wiary religijnej na uczuciu w połączeniu z pewnymi motywami umysłowymi* (Ateneum Polskie 3 (1908) z. 2–3, 254–258); *O filozoficznych poglądach Sebastiana Petrycego z Pilzna w jego „Przestrogach” i „Przydatkach” a w szczególności w dołączonych do pierwszych pięciu ksiąg przekładu Etyki Nikomachejskiej Arystotelesa* (Kr 1908); *Nowe dzieło o Witelonie* (Kwartalnik Historyczny 23 (1909) z. 4, 574–587); *Wstęp do filozofii* (Kr 1910, mps powielony); *O znaczeniu prac niektórych naszych lingwistów dla logiki* (PF 14 (1911), 467–476); *Stosunek filozofii do nauk szczegółowych* (Kr 1911); *Walka o wszechstronny pogląd na świat* (Przegląd Polski 179 (1911), 18–41); *Najnowsze teorie estetyczne* (Przegląd Powszechny 30 (1913) t. 117, 20–44, 217–225, 396–418, t. 118, 36–57, 176–197, 357–386, t. 119, 213–226); *Zarys etyki* (Kr 1916; pt. *Etyka*, I–III, Lb 1938²); *O przyrodzonym chrześcijaństwie ludzkiej duszy. („Anima naturaliter christiana”)* (Przegląd Powszechny 34 (1918) t. 139–140, 709–718); *Filozofia życia duchowego. Jego wytrzymałość, skuteczność i ład w świetle doświadczenia i krytyki* (Pz 1925); *Nowa próba wyjścia poza relatywizm w teorii wartości* (KF 3 (1925), 300–373); *Zagadnienie rozwoju stosunków między normą a wartością a przypuszczalny rozwój wartości samej* (PF 28 (1925), 1–23); *O warunkach przybliżania się do ideałów kultury* (Wwa 1931); *Problem kształtowania charakteru* (Pz 1938). Wydał także *Matthaei de Cracovia Rationale operum divinatorum (Theodicea)* (Kr 1930).

R. opowiadał się za realistyczną koncepcją poznania. Przyjmował istnienie substancji duchowych i materialnych w świecie. Podstawowym zadaniem filozofii – której zakres obejmuje metafizykę, teorię poznania, etykę i estetykę – jest wg R. jej funkcja „pocieszycielska”, polegająca na „unaocznianiu” ludziom wyższego ładu panującego w świecie, który dla jego funkcjonowania ma istotniejsze znaczenie niż występujący w nim chaos, okrucieństwo i przemoc, mające destruktywny wpływ na losy społeczeństw i poszczególnych ludzi. Racjonalność i porządek wynikające z odwiecznego istnienia praw rządzących rzeczywistością, który uświadamiają sobie ludzie dzięki uprawianiu filozofii, jest dla nich gwarantem właściwego ich postępowania w życiu codziennym, oraz pozwala uzasadnić ich altruizm wobec innych osób. O przewadze ładu nad chaosem w świecie, w którym żyje człowiek, świadczyć może fakt uprawiania przez ludzi nauki. Ponieważ ta dziedzina ludzkiej aktywności ukazuje wszyskim porządek panujący w różnych wymiarach życia człowieka (technicznym, artystycznym, estetycznym, społecznym, etycznym, teoretycznym), należy wspierać jej wszechstronny rozwój. Ona też potwierdza, że ostatecznym źródłem ładu w świecie jest Istota Najwyższa, czyli Bóg. Uprawianie naukowej działalności – jeśli jest podyktowane szlachetnymi intencjami – zbliża człowieka do Absolutu.

R. pozostawał pod wpływem filozofii A. Cieszkowskiego, a także etyków młodopolskich. Podkreślał znaczenie wolnej i twórczej działalności człowieka; był przeciwny determinizmowi, podając argumenty uzasadniające fałszywość tej doktryny. Przyjęcie, że indywidualne ludzkie działanie ma charakter wolny i niezdeterminowany, nie skutkuje wg R. – jak powszechnie w jego czasach uważano – pojawieniem się anarchizmu i antychrześcijańskich postaw indywidualnych i społecznych, natomiast przyczyną negatywnych moralnie postaw jest szerzenie się doktryn hedonistycznych, zakładających, że jedynym celem życia człowieka jest osiągnięcie szczęścia, utożsamianego z doznawaniem przyjemności zmysłowych. Zaspokajanie cielesnych pragnień nie jest naganne, bo zgodne z naturą, lecz powinno być podporządkowane celom wyższym, duchowym. Hedonistyczne i egoistyczne dążenie do szczęścia oznacza dla człowieka rezygnację z wiary w trwałość życia duchowego i jest przyczyną wielu tragedii indywidualnych i społecznych.

R. zwracał uwagę na to, że nietzscheański kult „energii woli”, popularny na przełomie XIX i XX w. oraz w pierwszych dziesięcioleciach XX w., jest szkodliwy dla moralnego rozwoju jednostek i społeczeństw ludzkich; jest przede wszystkim nieracjonalny, a w związku z tym – również niemoralny.

Każdy człowiek jako byt społeczny powinien czynić starania, aby rozprzestrzeniać ideały przyjaźni, altruizmu, wzajemnego braterstwa ludzi. Obowiązek ten spoczywa zwł. na wyznawcach katolicyzmu.

Jak twierdził R., w swej walce o szlachetne ideały osoba wierząca – zwł. katolik – sama sobie narzuca wiele obowiązków, które z biegiem czasu nabierają charakteru duchowego i religijnego. Na tym polega postęp etyczny ludzkości, który wymaga od katolika wewnętrznego wysiłku i starań. Wg R., obserwując dzieje można zauważyć, że nie ma stałego postępu ludzkości, lecz stopniowe – polegające na przezwyciężaniu bieżących trudności, doskonalenie się poszczególnych jednostek i społeczności ludzkich. Celem rozwoju moralności jest coraz pełniejsze uduchowienie życia ludzkiego, a przez to zbliżanie się człowieka do Boga. W opisywaniu historii człowieka nie jest uprawniony ani nadmierny optymizm, ani pesymizm uczonego, lecz wskazany jest melioryzm, będący przekonaniem, iż możliwe jest poznanie ładu panującego w świecie, dzięki czemu wysiłki zmierzające do harmonizacji ludzkich dążeń oraz do doskonalenia umysłów i charakterów ludzkości są skuteczne.

Badając historię filozofii, R. interesował się zwł. nurtem neoplatońskim – był historykiem tego systemu oraz znawcą jego recepcji w dziejach ludzkiej myśli. Postulował podjęcie szeroko zakrojonych badań nad związkami filozofii pol. z filozofią zachodnioeuropejską. Największym jego przedsięwzięciem w tej dziedzinie było oprac. krytyczne – dokonane na podstawie licznych kodeksów – dzieła Mateusza z Krakowa *Rationale operum divinatorum*. Przybliżył też postać Sebastiana Petrycego z Pilzna.

M. Heitzman, *Witold R. (1864–1938)*, PF 42 (1939), 116–124; *Przemówienia wygłoszone na akademii ku czci ś.p. prof. Witolda R. dnia 15 listopada 1938*, Kr 1939; S. Jedynek, *Etyka polska w latach 1863–1918*, Wwa 1977, 255–257; S. Borzym, *Filozofia polska 1900–1950*, Wr 1991, 11, 58–59, 97, 158–159, 257; tenże, *Panorama polskiej myśli filozoficznej*, Wwa 1993,

18–19, 37, 44, 276, 279; R. Palacz, *Klasyki filozofii polskiej*, Wwa 1999, 281–282, 423.

Ryszard Polak